

Adam Nieciecki

Mali – uczniowie Jezusa

Kieleckie Studia Teologiczne 1/1, 186-199

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MALI – UCZNIOWIE JEZUSA

Przy uważnej lekturze Ewangelii Mateusza można zauważyć charakterystyczne dla tego autora wyrażenie *jeden z tych małych* (Mt 10, 42; 18, 6; 18, 10; 18, 14). Na pierwszy rzut oka wydaje się być ono zrozumiałe samo przez się, jednakże po bliższym przyjrzeniu się mu, nie jest już ani tak jasne, ani tak jednoznaczne. Przyczyną tego jest głęboka teologiczna treść, którą Mateusz zawarł w tym na pozór prostym i zrozumiałym wyrażeniu. Dodatkową trudność przy interpretacji owego zwrotu sprawia kontekst, szczególnie perykopa „Spór o pierwszeństwo” (Mt 18, 1-5), bezpośrednio poprzedzająca wypowiedzi Jezusa o „małych”. Jezus stawia w niej dziecko za wzór do naśladowania swoim uczniom (Mt 18, 1-4). Ten obraz małego dziecka może prowadzić do prostego utożsamiania „małych” z dziećmi, a co za tym idzie do wypaczeniem teologicznych treści zawartych w słowie „mali”. Poniższe opracowanie stanowi próbę dotarcia do teologicznej głębi zawartej przez Mateusza w tym jednym słowie. Analizę pojęcia „mali” w Ewangelii Mateuszowej poprzedzi krótki rys znaczeniowy przymiotnika „mały” w literaturze starożytnej.

Przymiotnik μικρός – „mały” występuje w literaturze greckiej od czasów Homera i posiada znaczenie oceniające, porównujące odnośnie ilości lub jakości. Podobny zakres znaczeniowy tego przymiotnika występuje w Septuagincie i pismach Nowego Testamentu¹. Przymiotnik μικρός występuje w celu określenia:

1. Osób:
 - a) ich postury (por. Łk 19, 3);
 - b) wieku (por. 1 Sm 16, 11);
 - c) godności (por. Mt 11, 11).
2. Rzeczy:
 - a) wielkość, masa (por. Mt 13, 32);
 - b) ilość (por. Rdz 30, 30);
 - c) krótki czas (por. J 7, 33).
3. Może też występować jako forma samodzielna i oznaczać:
 - a) trochę (por. 2 Kor 11, 16);
 - b) krótki odcinek drogi (por. Mt 26, 39);
 - c) krótki czas (por. Mt 26, 73).

¹ Por. F. Thiele, μικρός, TBNT, t. I, s. 851–852; S. Legasse, μικτός, EWNT, t. II, kol. 1051–1052; O. Michel, μικρός, TWNT, t. IV, s. 650–652.

Przymiotnik μικρός w Ewangelii Mateusza występuje w specyficznej konstrukcji gramatycznej. Stanowi on część zwrotu składającego się z liczebnika εἷς – jeden, oraz przymiotnika τῶν μικρῶν (μικρός w genetiwie plural.). Ta konstrukcja występuje sześć razy w Ewangeliach synoptycznych. Cztery razy w Ewangelii Mateusza: 10, 42; 18, 6; 18, 10; 18, 14, jeden raz w Ewangelii Marka: 9, 42 i jeden raz w Ewangelii Łukasza: 17, 2. Przy czym Mt 18, 6, Mk 9, 42 i Łk 17, 2 są tekstami paralelnymi, a pozostałe trzy teksty Ewangelii Mateusza stanowią samodzielny przekaz Mateusza. Warto także zauważyć, że aż trzy razy to wyrażenie występuje w rozdziale 18 Ewangelii Mateusza mówiącym o życiu wspólnoty wierzących². Szukając odpowiedzi na pytanie, kim są mali w Ewangelii Mateusza, należy poddać analizie teksty, w których jest mowa o „jednym z tych małych”. Teksty te będą analizowane w kolejności chronologicznej, w jakiej występują w Ewangelii Mateusza.

1. Mali w Mt 10, 42

Tylko jeden raz zwrot „jeden z tych małych” występuje poza rozdziałem 18 Ewangelii Mateusza w 10, 42. Wiersz ten należy do drugiego zbioru mów Jezusa zwanego „Mową misyjną” i jest skierowany do dwunastu uczniów Jezusa (por. Mt 10, 1; 11, 1). Jest on częścią perykopy stanowiącej zakończenie zbioru mów wzywających do gościnnego przyjęcia uczniów – posłańców Jezusa. Wiersz 10, 42 jest Mateuszowym przepracowaniem Markowego tekstu 9, 41. Tekst Marka obiecuje nagrodę tym, którzy podadzą kubek wody do picia tym, którzy należą do Chrystusa. To opisowe wyrażenie nie ma na myśli nikogo innego, jak tylko uczniów Jezusa³. W tekście Mateusza 10, 42 wyrażenie εἷς τῶν μικρῶν jest dookreślone przez zwrot εἰς ὄνομα μαθητοῦ. Ta przymiokowa konstrukcja jest semickiego pochodzenia i określa powód działania, dla którego się coś czyni. W tym przypadku zwrot εἰς ὄνομα μαθητοῦ należy przetłumaczyć – „dlatego, że jest uczniem”. A to oznacza, że „jednym z tych małych” jest uczeń Jezusa (por. 10, 1.5.24). Być może, że zwrot εἰς ὄνομα μαθητοῦ oznaczy dla Mateusza po prostu chrześcijanina⁴.

Zestawienie „małych”, proroków i sprawiedliwych w wierszach Mt 10, 41-42, przypomina znane z Biblii wyrażenie „mali i wielcy” na określenie całej wspólnoty (por. Pwt 1, 17; Ps 115, 13; Jer 6, 13; 42, 1.8; 44, 12; Dz 8, 10; Hbr 8, 11;

² Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus* (EKK I/1), Zürich, Einsiedeln, Köln 1989², s. 45; W. G. Thompson, *Matthew's Advice to a Divided Community Mt 17, 22 – 18, 35*, *Analecta Biblica* 44, Rome 1970, s. 153.

³ Zob. R. Pesch, *Das Markusevangelium* (Herder TKNT II/2), Freiburg, Basel, Wien 2001^{sonderausgabe}, s. 110–112; H. Balz, εἰμί, EWNT, t. I, kol. 951.

⁴ Por. J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. 1, s. 402–403; L. Hartman, ὄνομα, EWNT, t. II, kol. 1273–1275.

Ap 13, 16; 19, 5.18). Na tej podstawie można przyjąć, że „mali” należą do wspólnoty uczniów Jezusa, są członkami tej wspólnoty obok proroków i sprawiedliwych (por. Mt 10, 41-42). Jednakże ich znaczenie społeczne we wspólnocie jest niewielkie, w porównaniu ze znaczeniem społecznym proroków i sprawiedliwych⁵. Fakt, że ci „mali” wymagają wsparcia w postaci kubka wody (por. Mt 10, 42), świadczy o tym, że są to ludzie biedni, potrzebujący pomocy, członkowie wspólnoty uczniów Jezusa o niskiej pozycji społecznej⁶. Powodem udzielenia im pomocy nie jest zwykła ludzka gościnność, którą należy okazywać każdemu człowiekowi, lecz to, że są uczniami Jezusa. Za udzielenie nawet niewielkiej pomocy jednemu z tych małych Jezus obiecuje μισθός – nagrodę u Boga. Rzeczownik μισθός określa w swoim pierwotnym znaczeniu zapłatę, jaką otrzymuje pracownik za wykonaną pracę (por. Mt 20, 8) i w tym znaczeniu występuje w Septuagincie (por. Wj 2, 9; Pwt 15, 18; Lb 18, 31; Ez 29, 18). Jeśli jednak mowa jest o zapłacie ze strony Boga, to wtedy ta zapłata nie jest proporcjonalna do wykonanej pracy czy włożonego trudu, ale jest darem łaski Boga, który udziela swoich darów z miłości (por. Mt 20, 1-15)⁷. Dlatego też rzeczownik μισθός podkreśla znaczenie tych „małych” uczniów Jezusa przed Bogiem, dla którego trud podania kubka wody jednemu z nich jest godny nagrody u Boga (por. Mt 10, 42). Ponieważ posiadają oni tak wielkie znaczenie dla Boga, że nawet najmniejsza przysługa okazana „jednemu z tych małych” zasługuje na Bożą nagrodę, dlatego też „mali” powinni być szanowani przez wspólnotę uczniów Jezusa. Z drugiej strony „mali” są źródłem błogosławieństwa Bożego dla tych, którzy ich przyjmują i okazują pomoc⁸.

Z przeprowadzonej powyżej analizy wynika, że „mali” należą do wspólnoty uczniów Jezusa i przez samego Jezusa są określani jako jego uczniowie. We wspólnocie uczniów Jezusa posiadają niską pozycję społeczną w porównaniu z prorokami i sprawiedliwymi. Pomimo to ich znaczenie przed Bogiem jest duże, gdyż najmniejsza posługa im uczyniona zyska u Boga wielką nagrodę. To ich wielkie znaczenie przed Bogiem wynika jedynie z faktu ich przynależności do Jezusa.

⁵ Por. F. Schnider, προφήτης, EWNT, t. III, kol. 447–448.

⁶ Por. J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. I, s. 402 i 404. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. II, s. 152–153. Luz widzi w tych „małych” zwykłych, wędrujących chrześcijan. Jednakże ta teza nie znajduje potwierdzenia w tekście, gdyż nigdzie u Mateusza nie ma mowy o takiej grupie społecznej. S. Levgasse, μικρός, EWNT, t. II², kol. 1051; O. Michel, μικρός, TWNT, t. IV², s. 654.

⁷ Por. U. Luz, *Das Evangelium...*, dz. cyt., t. II, s. 152; W. Pesch, μικρός, EWNT², t. kol. 1063–1064.

⁸ Por. U. Luz, *Das Evangelium...*, dz. cyt., t. II, s. 152; W. Pesch, *Die sogenannte Gemeindeordnung Mt 18*, w: *Evangelienforschung. Ausgewählte Aufsätze deutscher Exegeten*, red. J. B. Bauer, Graz Köln Wien 1968, s. 184; W. Trilling, *Das wahre Israel. Studien zur Theologie des Matthäus-Evangelium*, München 1964³, s. 113; tenże, *Hausordnung Gottes. Eine Auslegung von Matthäus 18*, Düsseldorf 1960, s. 41.

2. Mali w Mt 18, 6

Zwrot „jeden z tych małych” występuje trzy razy w rozdziale 18 Ewangelii Mateusza, który zawiera pouczenia Jezusa skierowane do jego uczniów (por. 18, 1; 19, 1-2). Po raz pierwszy pojawia się on w wierszu 18, 6 perykopy ostrzegającej przed zgorszeniem (Mt 18, 5-9), a mówiącej o wzajemnych stosunkach uczniów Jezusa do siebie. Wiersz Mt 18, 6 posiada paralele synoptyczne w Ewangelii Marka 9, 42 i w Ewangelii Łukasza 17, 2, gdzie także jest mowa o „małych”.

Mt 18, 6	Mk 9, 42	Łk 17, 2
Ὅς δ' ἂν	Καὶ ὅς ἂν	λυσιτελεῖ αὐτῷ εἰ
<u>σκανδαλίση ἕνα τῶν</u> <u>μικρῶν τούτων τῶν</u> <u>πιστευόντων εἰς ἐμέ,</u>	<u>σκανδαλίση ἕνα τῶν</u> <u>μικρῶν τούτων τῶν</u> <u>πιστευόντων [εἰς' ἐμέ],</u>	λίθος μυλικὸς περίκειται περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ ἔρριπται εἰς τὴν θάλασσαν ἢν ἵνα σκανδαλίση
συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῆ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῆ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.	καλὸν ἐστὶν αὐτῷ μᾶλλον εἰ περίκειται μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ βέβληται εἰς τὴν θάλασσαν.	<u>τῶν μικρῶν</u> <u>τούτων ἕνα.</u>

Na powyższym zestawieniu można dostrzec, że sformułowanie ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ u Marka i Mateusza jest prawie identyczne. Umieszczone w nawiasie εἰς ἐμέ w wersji Marka stanowi prawdopodobnie późniejszą próbę poprawienia tekstu Marka według paraleli Mateusza. Tak wielką zbieżność tekstów Marka i Mateusza można jedynie wyjaśnić przejściem przez Mateusza wyrażenia znalezione u Marka, które zostało użyte przez Mateusza w innych miejscach jego Ewangelii (por. 10, 42; 18, 10.14). Inaczej sformułowaną wersję Łukasza próbuje się wyjaśnić faktem istnienia tego logionu w Q. Tę wersję tego logionu miałyby przyjąć i przekazać dalej Łukasz⁹.

Wyrażenie ἕνα τῶν μικρῶν τούτων (Mt 18, 6) jest dookreślone przez zwrot τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ – „którzy wierzą we Mnie”. Znaczenie czasownika πιστεύω w Nowym Testamencie, jak też dodatek εἰς ἐμέ wypowiedziany przez Jezusa (por. 18, 1-2) wskazują na to, że „mali” są ludźmi wierzącymi w Jezusa, jego uczniami (por. Mt 10, 42)¹⁰.

⁹ Zob. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 18 i 20.

¹⁰ Por. J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 125–126; G. Barth, πιστεύω, EWNT², t. III, kol. 220; J. Homerski, *Ewangelia według świętego Mateusza*, PNT III/1,

Fakt bezpośredniego sąsiedztwa wiersza 18, 6 z logionem mówiącym o dzieciach Mt 18, 2-5 zachęca do utożsamiania „małych” z dziećmi. Jednakże rzeczownik dziecko – τὸ παιδίον jest rodzaju nijakiego, a liczebnik ἕνα użyty w wierszu 18, 6 jest biernikiem liczby pojedynczej rodzaju męskiego. Zresztą nie tylko rodzaj gramatyczny liczebnika, lecz także fakt przeniesienia perspektywy myślowej z dzieci na uczniów w dalszej części tekstu, wyklucza utożsamienie „małych” z dziećmi. Wiersz 18, 5 posiada funkcję łączącą. Mówi on wprawdzie o dzieciach, tak jak to czyniła poprzednia perykopa, lecz ma na myśli bycie dzieckiem ucznia Jezusa. Uczeń Jezusa przez swoją wiarę w Jezusa powinien stać się jak dziecko (por. 18, 3) i jak dziecko jest narażony na różne niebezpieczeństwa i potrzebuje opieki (por. 18, 6-14)¹¹. Na fakt, że „mali” nie są dziećmi wskazują także słowa i czyny Jezusa w Mt 18, 2-4, gdzie Jezus na pytanie, *Kto właściwie jest największy w królestwie niebieskim* (18, 1b), wskazuje dziecko jako wzór tej wielkości. Nie chodzi tutaj o wiek czy też rozmiary fizyczne, ale o przymioty duchowe dziecka. Jezus mówi o byciu dzieckiem ucznia Jezusa i ma na myśli dziecięcą wiarę i zaufanie do Boga. W tym sensie należy rozumieć określenie „małych” jako „wierzących we Mnie” w wierszu 18, 6. W ten sposób rozumienie „małych” z 18, 6 jest zgodne z ich rozumieniem w Mt 10, 42, gdzie „mali” uczniowie Jezusa zostali zestawieni z prorokami i sprawiedliwymi (por. Mt 10, 41). W obu przypadkach Jezus podkreśla wartość „bycia małym” i unizmania ucznia Jezusa. Tę postawę określa jako bardzo wartościową dla Boga i królestwa niebieskiego (por. 10, 42; 18, 3). Mali są ci „mali” uczniowie Jezusa w oczach ludzi, ale wielcy w oczach Boga¹².

Wiersz 18, 6 wskazuje na zagrożenie, jakie czyha na „małych”. To zagrożenie zostało opisane słowem σκανδαλίση – coniunctivus aoristi activum czasownika σκανδαλίζω – gorszyć. Czasownik σκανδαλίζω występuje w pismach Nowego Testamentu 29 razy w tym: Mt – 14 razy, Mk – 8 razy, Łk – 2 razy, J – 2 razy i 3 razy w Listach Pawłowych. Czasownik σκανδαλίζω

Poznań 1979, s. 264; W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 153; W. Pesch, *Die sogenannte Gemeindeordnung Mt 18...*, dz. cyt., s. 178–180; tenże, *Matthäus der Seelsorger...*, dz. cyt., s. 22; W. Trilling, *Das wahre Israel...*, dz. cyt., s. 110–111; tenże, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 30–32.

¹¹ Por. W. Egger, παιδίον, EWNT, t. III, kol. 9–10.

¹² Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 18–21; J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 124–126; G. Segalla, *Gesù rivelatore della volontà del Padre nella tradizione sinottica*, RiBl 14 (1966), nr 5, s. 495–496 utożsamia „małych” z dziećmi, ale jego opinia nie znajduje poparcia u innych autorów. Odnośnie tego tematu zobacz także: S. Levgasse, μικρός, EWNT, t. II², kol. 1052; O. Michel, μικρός, TWNT, t. IV², s. 655; W. Pesch, *Matthäus der Seelsorger. Das neue Verständnis der Evangelien dargestellt am Beispiel von Matthäus 18* [(seria) Stuttgarter Bibelstudien 2], Stuttgart 1966, s. 20.

występuje w Septuagincie w znaczeniu przenośnym i oznacza okazję, zgorzenie, które prowadzą do grzechu, a w konsekwencji do utraty zbawienia (por. Syr 9, 5; 32, 8; 32, 15). W zależności od tego, czy ktoś już wierzy, czy jeszcze nie wierzy, σκανδαλίζω oznacza odpowiednio odejście od wiary albo odmowę przyjęcia wiary. Pasywna forma czasownika σκανδαλίζω posiada często znaczenie „nie uwierzyć” (por. Mk 6, 3 par. Mt 13, 57; Mt 15, 12). Przeważnie jednak znaczy „odpaść, odejść od wiary” (por. Mk 4, 17 par. Mt 13, 21; Mt 24, 10; Mk 14, 29 par. Mt 16, 33). Forma aktywna czasownika σκανδαλίζω posiada znaczenie „spowodować odejście, odpadnięcie od wiary” (por. Mk 9, 42 par. Mt 18, 6 i Łk 17, 2)¹³. W Mt 18, 6 chodzi, więc o zgorzenie spowodowane przez innych, a zagrażające wierze „małych”. Na to wskazuje określenie „małych” jako „wierzących we Mnie”. U Mateusza σκανδαλίζω wiąże się często z negatywnym nastawieniem do Jezusa i jego nauki (por. 11, 6; 13, 57; 15, 12; 26, 31.33) i odpadnięciem od wiary (por. 13, 21; 24, 10). Zgorzenie jest więc zagrożeniem dla wiary i może doprowadzić do odpadnięcia od niej, a w konsekwencji do utraty zbawienia przez „małych” (por. Rz 10, 9). Powodem tego zgorzenia mogą być ludzie spoza wspólnoty uczniów Jezusa, jak też sami jej członkowie. Ponieważ 18 rozdział Ewangelii Mateusza skierowany jest do uczniów Jezusa należy przypuszczać, że chodzi tu przede wszystkim o zgorzenie spowodowane przez współbraci. To do nich przede wszystkim apeluje Jezus, by nie dawali zgorzenia „małym” współbraciom (por. Mt 18, 8-9). Przez zgorzenie należy rozumieć wszelkie sposoby ujawniania się zła w świecie i wspólnocie. „Małych” nie należy gorszyć, to znaczy nie należy stwarzać im trudności w wierze i nie osłabiać ich szczerego przywiązania do Jezusa i jego nauki. Nie wolno podważać ich przekonań religijnych i w ten sposób doprowadzić do zaparcia się wiary. Może do tego prowadzić lekkomyślne lub nawet świadomie złe postępowanie współbraci niezgodne z nauką Jezusa (Mt 7, 21), albo też głoszenie fałszywej nauki niezgodnej z nauką Jezusa. Być może chodzi tu o wywyższanie się przez niektórych członków wspólnoty, którzy otrzymali od Boga szczególne dary, jak na przykład dar prorocstwa, lub stoją na wyższym poziomie doskonałości religijnej, a przez to zajmują wyższą pozycję społeczną we wspólnocie uczniów (por. Mt 10, 41). Na takie rozumienie zgorzenia może wskazywać pouczenie Jezusa o prawdziwej wielkości w królestwie niebieskim (por. Mt 18, 1-5), poprzedzające bezpośrednio ostrzeżenie Jezusa przed zgorzeniem (por. Mt 18, 6-9). Możliwe że „mali” są słabymi ludźmi, potrzebującymi przebaczenia, na co może wskazywać pouczenie Jezusa o upomnieniu braterskim i obowiązku przebaczenia bratu, które następuje zaraz po pouczeniu na temat zgorzenia (por. 18, 15-22).

Niezależnie od tego, jaką formę przyjmuje zgorzenie, jest ono zaprzeczeniem woli Ojca, który chce zbawienia każdego z „małych” (por. Mt 18, 14).

¹³ Zob. H. Giesen, σκανδαλίζω, EWNT, t. III², kol. 592–594.

Utrudnia ono rozwój wiary „małych”, prowadzi do podważenia ich zaufania do Jezusa, co może spowodować ich odejście od Jezusa, a w konsekwencji do utraty zbawienia przez „małych”¹⁴.

Mateusz w 18, 6 przedstawia „małych” jako ludzi wierzących w Jezusa, ale być może bardziej od innych zagrożonych utratą wiary z powodu zgorzeń. Może to oznaczać, że są to ci uczniowie Jezusa, których wiara jest jeszcze słaba i nie ugruntowana. Jezus ostrzegając wspólnotę przed gorszeniem tych „małych”, wskazuje na potrzebę troski i opieki ze strony wspólnoty nad „małymi” i ich wiarą. Z drugiej strony stwierdzenie, że lepiej byłoby dla gorszyciela, gdyby mu zawieszono kamień młyński u szyi i utopiono go w morzu (por. Mt 18, 6b), podkreśla nie tylko ciężar zgorzenia jako przewinienia moralnego, lecz także ukazuje wielką wartość „jednego z tych małych”, a więc każdego z tych „małych” dla Boga, który dla uratowania jednego z nich gotów jest poświęcić życie gorszyciela.

3. Mali w Mt 18, 10

Zwrot „jeden z tych małych” pojawia się po raz drugi w 18 rozdziale Ewangelii Mateusza w wierszu 10 należącym do perykopy poświęconej szukaniu błędzacego (Mt 18, 10-14). Wiersz 18, 10 jest samodzielnym upomnieniem skierowanym do uczniów Jezusa, które posiada własne uzasadnienie w wierszu 18, 10b. Podejmuje on na nowo temat „małych”, poruszany już w Mt 18, 6, reasumując go, a równocześnie przygotowując jego kontynuację w wierszach 12-14. Wiersz 10b jest starym logionem, który Mateusz wykorzystuje powracając ponownie do tematu „małych”. Wiersz 10a jest dziełem redakcyjnym Mateusza, na co wskazuje specyficzne dla Mateusza słownictwo, a przede wszystkim zwrot ἕνα τῶν μικρῶν τούτων¹⁵.

¹⁴ Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 18–21; J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 126; H. Giesen, *σκανδαλίζω*, EWNT, t. III², kol. 593; H. Giesen, *Christliches Handeln*, s. 212–213; J. Homerski, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 264; W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 153; G. Stählin, *σκάνδαλον*, TWNT, t. VII, s. 346–347; W. Trilling, *Das wahre Israel...*, dz. cyt., s. 111; tenże, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 35; H. L. Strack P. Billerbeck, *Das Evangelium nach Matthäus erläutert aus Talmud und Midrasch*, t. I, s. 775.

¹⁵ Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 25; A. Wouters, „...wer den Willen meines Vaters tut”, s. 180; J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 130–131; J. Homerski, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 265; W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 152–153 i 163; W. Pesch, *Matthäus der Seelsorger...*, dz. cyt., s. 28; W. Trilling, *Das wahre Israel...*, dz. cyt., s. 112; tenże, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 36.

Zwrot „jeden z tych małych” wiąże się ściśle z czasownikiem καταφρονέω – gardzić, lekceważyć. Występuje on 15 razy w Septuagincie i mówi o lekceważeniu człowieka przez innego człowieka: Izaaka – ojca przez syna Jakuba (Rdz 27, 12), Izraelitów przez Asyryjczyków (Jdt 10, 19), króla Antiocha przez matkę siedmiu zamężzonych synów (2 Mch 4, 14), ale też o lekceważeniu przez człowieka Boga i jego spraw: ludzie bogaci lekceważą Boga (So 1, 12), kapłani służbę ołtarza, ofiary i świątynię (2 Mch 4, 14). Czasownik καταφρονέω występuje często w tekstach mądrościowych ostrzegających przed lekceważeniem: pożytecznej rady (Tb 4, 18), nakazu (Prz 13, 13), powagi (Prz 19, 16), uczciwości (Mdr 14, 30) albo też staruszki matki (Prz 23, 22).

Czasownik καταφρονέω występuje 9 razy w tekstach Nowego Testamentu, przy czym tylko 3 razy w Ewangeliach i 6 razy w Listach. Występuje on w ewangelicznej przenośni mówiącej o niemożności służby dwom panom (Mt 6, 24 par. Łk 16, 13) oraz w tekście ewangelicznym ostrzegającym przed lekceważeniem „małych” (Mt 18, 10). W Listach pojawia się on zawsze w tekstach odnoszących się do życia wspólnoty chrześcijan i ukazuje lekceważenie ze strony członków wspólnoty: Boga, jego dobroci, cierpliwości i wielkoduszności (Rz 2, 4), bożej władzy i jego „Chwał” (2 P 2, 10), ale także współbraci: zgromadzoną wspólnotę (1 Kor 11, 22), wierzących panów przez niewolników (1 Tm 6, 2), Tymoteusza ze względu na jego młody wiek (1 Tm 4, 12)¹⁶. To wszystko wskazuje na obecność zjawiska lekceważenia w pierwotnych wspólnotach, a obecnego – być może już za życia Jezusa – we wspólnocie Jego uczniów (zob. Mt 18, 10). Należy przy tym zauważyć, że czasownik καταφρονέω nigdzie nie ma Boga za podmiot działania. Podmiotem działania tego czasownika jest zawsze człowiek. Warto także zauważyć, że ludzie, którzy kogoś lub coś lekceważą, nie stoją wyżej w hierarchii społecznej czy też religijnej od lekceważonego człowieka. Czasownik καταφρονέω opisuje sytuacje, w których ktoś stojący niżej w hierarchii społecznej lekceważy tego, kto zajmuje wyższą pozycję (np.: niewolnik pana [por. 1 Tm 6, 2] lub człowiek Boga [por. 2 P 2, 10]), lub ukazuje fakt lekceważenia podmiotu stojącego na tym samym poziomie społecznym (np.: dwa narody por. Jdt 10, 19). Na tej podstawie można wyciągnąć wniosek, że także w Mt 18, 10 nie chodzi o lekceważenie „małych” przez współbraci stojących wyżej od nich w hierarchii społecznej. „Mali” mogą być lekceważeni przez członków wspólnoty stojących niżej od nich bądź będących na tym samym poziomie społecznym we wspólnocie uczniów Jezusa. Stąd konkluzja, że „mali” nie stanowią jakiejś specjalnej, odrębnej grupy społecznej¹⁷. Są to ci uczniowie Jezusa, którzy się nie wywyższają ponad innych członków wspólnoty niezależnie od zajmowanej pozycji społecznej.

¹⁶ Por. H. Balz, καταφρονέω, EWNT, t. II, kol. 666.

¹⁷ Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 28–29.

„Mali” to ci uczniowie Jezusa, którzy wzięli sobie do serca naukę Jezusa o prawdziwej wielkości w królestwie niebieskim i w swojej postawie duchowej podobni są do dziecka, tak jak to zalecał Jezus (por. 18, 1-4). Mateusz w wierszu 18, 10 wkłada w usta Jezusa wezwanie skierowane do jego uczniów, by nie lekceważyli tej postawy, a zarazem tych prostych, pokornych, a być może także potrzebujących opieki duchowej członków wspólnoty. Jako uzasadnienie przytacza fakt, że u Boga są oni uprzywilejowani przez obecność ich aniołów przed tronem niebieskiego Ojca (por. 18, 10b).

W Starym Testamencie znane jest wyobrażenie, według którego aniołowie ochraniają ludzi znajdujących się w niebezpieczeństwie (por. Rdz 24, 7.40; 48, 16; Wj 23, 20; Ps 91, 11; Dn 3, 49). Bóg zsyła także swojemu walczącemu narodowi anioła na ratunek (2 Mch 11, 6; 15, 22-24). Także ludzie sprawiedliwi doświadczają pomocy aniołów (Tb 5, 6.22; Jdt 13, 20)¹⁸. Podobnie jak w Starym Testamencie naród wybrany, czy też wybrani ludzie doznawali szczególnej pomocy i opieki od Boga za pośrednictwem aniołów, tak samo „mali” znajdują się pod specjalną opieką Boga za pośrednictwem aniołów. Ich aniołowie należą do dworu niebiańskiego i reprezentują „małych” przed Bogiem, będąc stale obecnymi przed jego obliczem. Przez swoich aniołów „mali” cieszą się specjalną bliskością i opieką Boga. „Mali” są bardzo ważni, gdyż Bóg jest o nich zatroskany i stale wie o ich losie. W ten opisowy sposób została przedstawiona wszechogarniająca miłość Boga, dla którego ci „mali” są bardzo ważni. Z treści wiersza 18, 10b wynikają dwie myśli. Z jednej strony wiersz ten jest dodatkowym ostrzeżeniem dla tych, którzy gardzą lub lekceważą „małymi”, bo muszą się oni liczyć z karą Bożą, z drugiej strony niesie on ze sobą pociechę dla samych „małych”, że są oni bardzo ważni i „wielcy” w oczach Boga, a przez to powinni być także ważni i dla swoich współbraci. Wyraźny nacisk spoczywa na wielkiej wartości i uprzywilejowanej pozycji „małych” przed Bogiem¹⁹. Ze względu na tę wielką wartość „małych” przed Bogiem, nikomu z uczniów Jezusa nie wolno sobie pozwolić na pogardzanie „małymi”. Także ludzie ważni i szanowanym we wspólnocie powinni być zatroskani o dobro „małych” i okazywać im szacunek. Wiersz 18, 10, przez swój ścisły związek z przypowieścią o zabłąkanej owcy, jest zarazem wezwaniem skierowanym do wspólnoty uczniów Jezusa, by nie tylko nie pogardzali „małymi”, lecz wiedząc o ich wielkim znaczeniu dla Boga szukali

¹⁸ U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 29–30; J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 131–132; H. L. Strack P. Billerbeck, *Das Evangelium nach Matthäus erläutert aus Talmud und Midrasch...*, dz. cyt., t. I, s. 781–783.

¹⁹ Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 29; I. Broer, ἄγγελος, EWNT, t. I, 1992², kol. 36; W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 154–155; W. Grundmann, G. von Rad, G. Kittel, ἄγγελος, TWNT, t. I, 1966, s. 85; W. Pesch, *Die sogenannte Gemeindeordnung Mt 18...*, dz. cyt., s. 182.e

„małego” brata, jeśli pobłądzi, tak jak to ukazał Jezus w przypowieści o zabłąkanej owcy (por. Mt 18, 12-14), następującej bezpośrednio po Mt 18, 10²⁰.

Podsumowując przeprowadzone powyżej rozważania na temat, kim są „mali”, należy stwierdzić, że są to ci uczniowie Jezusa, którzy próbują w swoim życiu realizować ideał pokory głoszony przez Jezusa i niezależnie od swojej pozycji społecznej próbują stać się jak dzieci po to, by wejść do królestwa Niebieskiego Ojca (por. Mt 18, 1-4).

5. Mali w Mt 18, 14

Po raz ostatni Mateusz mówi o „małych” w 18, 14. Wiersz ten razem z Mt 18, 10 stanowi inkluzję, w której temat „małych” powraca tym samym zwrotem – „jedno z tych małych” (por. 10a.14b).

10. Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.
- 11.²¹
12. Τί ὑμῖν δοκεῖ; ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα καὶ πλανηθῆ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφήσει τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον;
13. καὶ ἐὰν γένηται εὐρεῖν αὐτό, ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι χαίρει ἐπ’ αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενήκοντα ἐννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις.
14. οὕτως οὐκ ἔστιν θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μικρῶν τούτων.

Inkluzja ta obramowuje przypowieść o zabłąkanej owcy (Mt 18, 12-13), co wskazuje na to, że także ta przypowieść łączy się z tematem „małych”²².

²⁰ Por. A. Wouters, „...wer den Willen meines Vaters tut”, s. 180; S. Levgasse, μικρός, EWNT, t. II², kol. 1052; H. Giesen, *Christliches Handeln. Eine redaktionskritische Untersuchung zum δικαιοσύνη – Begriff im Matthäus – Evangelium*, Frankfurt am Main-Bern 1982, s. 231; A. Sand, *Das Gesetz und die Propheten. Untersuchungen zur Theologie des Evangeliums nach Matthäus*, Regensburg 1974, s. 122; G. Segalla, *Gesù rivelatore...*, dz. cyt., s. 497–498; W. Pesch, *Matthäus der Seelsorger...*, dz. cyt., s. 29; W. Trilling, *Das wahre Israel...*, dz. cyt., s. 112; tenże, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 37.

²¹ Wiersz 11 z punktu widzenia krytyki tekstu nie należy do tej perykopy. Jest on prawdopodobnie późniejszym zapożyczeniem z Łk 19,10, być może w celu lepszego powiązania wiersza 10 z wierszem 12. Dlatego też wydania krytyczne wyłączają go z tekstu perykopy, a komentarze, po stwierdzeniu faktu, że jest on późniejszym dodatkiem, pomijają go milczeniem.

²² Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 25; J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 129.

O tym świadczy także fakt, że liczebnik ἓν w wierszach 10 i 14 jest rodzaju nijakiego, co wskazuje na jego łączność ze zwrotem ἓν ἐξ αὐτῶν – „jedna z nich” w Mt 18, 12, który oznacza owcę. Grecki rzeczownik τὸ πρόβατον – owca jest także rodzaju nijakiego. Wiersz 18, 14 ma więc na myśli jedną z „małych” owiec, która się zabłąkała. Ponieważ jednak przypowieści o zabłąkanej owcy jest skierowana do uczniów Jezusa i poucza o relacjach występujących we wspólnocie uczniów Jezusa, w obrazie owcy należy dostrzec ucznia Jezusa, który się błąka zdala od wspólnoty – stada owiec (por. Mt, 18, 12), któremu grozi odejście od wspólnoty, a w konsekwencji odpadnięcie od wiary w Chrystusa²³. Dlatego też przypatrując się obrazowi zabłąkanej owcy z przypowieści, można odkryć Mateuszowy obraz „małych”. Fakt błąkania się może ujawniać lekceważenie (Mt 18, 10), gorszenie (Mt 18, 6) lub nawet potępienie „małego” ze strony współbraci (Mt 18, 21-22)²⁴.

Wiersz 12 przedstawia sytuację, w której spośród stu owiec jedna owca – „mały” uczeń Jezusa się błąka – πλανῶ (w. 12. 13). Czasownik πλανῶ występuje w Nowym Testamencie 39 razy. Warto zauważyć, że w Ewangeliach synoptycznych najczęściej występuje w Ewangelii Mateusza – 8 razy, Mk – 4 razy, Łk – 1 raz. Πλανῶ w Septuagincie jest tłumaczeniem hebrajskich czasowników: *hātā'*, *pātāh*, *tā'āh*. Obok dosłownego, czysto lokalnego znaczenia „błędnie skierować” (por. Pwt 27, 18) lub „chwiać się”, „zataczać się” (por. Iz 19, 14; 28, 7), a w formie medialnej i pasywnej „błąkać się” (por. Pwt 22, 1; Iz 53, 6 – o owcach) albo „chwiać się”, „zataczać się” (por. Hi 12, 25; Iz 19, 14; 28, 7 – o pijanych) posiada znaczenie przenośne w sensie religijnego błędnego kierowania, uwiedzenia. Sam Jahwe może błędnie pokierować swój lud (por. Iz 63, 17), pogan (por. Hi 12, 23), władców (por. Hi 12, 24) albo fałszywych proroków (Ez 14, 9). Ale przede wszystkim to pogańscy bogowie (Oz 8, 6; Am 2, 4), fałszywi prorocy (Pwt 13, 6; Jr 23, 13.32) i niewierni królowie (por. 2 Krl 21, 9) wprowadzają Izraela na błędną drogę służby bożkom. Forma medialna i pasywna ukazuje błędzenie Izraela, jego podążanie za pokusą ku nieposłuszeństwu Bogu (por. Pwt 4, 19; 11, 28; 30, 17; Ez 14, 11; 44, 10-15), przy czym bardzo często występuje tu w tle obraz błędzącej owcy (por. Ps 118, 176 LXX; Iz 53, 6; Ez 34, 4.16)²⁵.

²³ Por. J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 119 i 132; J. Homerski, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 265; A. Sand, *Das Gesetz und die Propheten...*, dz. cyt., s. 122; W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 153 i 163.

²⁴ Por. J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 132; U. Luz, *Die Jünger im Matthäusevangelium*, ZNW, 62 (1971) nr 3/4, s. 158–159; J. Homerski, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 266; W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 163–164; G. Segalla, *Gesù rivelatore...*, dz. cyt., s. 496–497; W. Trilling, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 39–40.

²⁵ Por. O. Böcher, πλανῶ, EWNT, kol. 234.

Czasownik *πλανάω* w Nowym Testamencie w formie aktywnej oznacza: prowadzić na manowce, zwodzić, wprowadzać w błąd, oszukiwać kogoś i opisuje on działanie:

- a) Jezusa, przypisywane mu przez innych (por. J 7, 12);
- b) ludzi (por. Mt 24, 4.5.11.24; Mk 13, 5.6; 2 Tm 3, 13a; 1 J 1, 8; 2, 26; 3, 7);
- c) postaci apokaliptycznych (Ap 2, 20; 19, 20);
- d) Szatana, Bestii (Ap 12, 9; 13, 14; 20, 3.8.10).

W formie pasywnej znaczy tyle, co: błądzić, błąkać się, gubić się. Może występować w sensie dosłownym albo metaforycznym i opisywać postępowanie:

- a) ludzi (por. Hbr 11, 38; 1 P 2, 25; 2 P 2, 15);
- b) owiec (por. Mt 18, 12ab.13; 1 P 2, 25n).

W Mateuszowym ujęciu przypowieści o zabłąkanej owcy (18, 12-14) mamy do czynienia z formą pasywną czasownika *πλανάω* opisującą zagubienie się, błądzenie owcy. W paralelnym tekście Łukasza (15, 3-7) mowa jest o zagubieniu opisanym przez czasownik *ἀπόλλυμι*²⁶. Sam czasownik *πλανάω* nie określa powodu zagubienia się owcy – „małego”. Możliwe są dwa powody: własna wina, lekkomyślność lub wina kogoś ze współbraci. Kontekst poprzedzający, a w szczególności wiesz 18, 10, w którym jest mowa o lekceważeniu i zgorszeniu, wskazywałby na winę współbraci (por. Mt 18, 6-10). Jednakże kontekst następujący, mówiący o potrzebie upomnienia braterskiego (por. Mt 18, 15-18) i obowiązku przebaczenia bratu (por. Mt 18, 21-22), ukazuje także możliwość błądzenia z własnej winy lub słabości. Trzykrotne użycie czasownika *πλανάω*, w krótkiej przypowieści, podkreśla ważność tematu błądzenia, błąkania się w tym Mateuszowym pouczeniu skierowanym do uczniów Jezusa, a dotyczącym relacji we wspólnocie uczniów Jezusa²⁷. Stąd też nasuwa się wniosek, że temat ten był ważny i aktualny nie tylko za czasów Jezusa wypowiadającego te słowa pouczenia, ale być może jeszcze bardziej ważny i aktualny dla wspólnoty Mateusza. Chociaż „jeden z tych małych” zaczął błądzić i odłączył się od wspólnoty, to jednak wolą Ojca jest, aby nie zginął – *ἀπόλλυμι* (por. Mt 18, 14)²⁸. Błądzenie „małego” jest niepokojące i niebezpieczne dla jego życia, gdyż może doprowadzić do oddalenia się od wspólnoty na zawsze. Ten niepokój słyhać w Mt 18, 12a, gdzie w słowach Jezusa nie ma pewności odnalezienia zagubionej owcy, a to oznacza, że Jezus liczy się

²⁶ Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 25–26; O. Böcher, *πλανάω*, EWNT, kol. 236; H. Braun, *πλανάω*, TWNT, t. VI, s. 243.

²⁷ Por. A. Wouters, „...wer den Willen meines Vaters tut”, s. 179; J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, t. II, s. 130; W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 157.

²⁸ Por. W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 164; W. Pesch, *Die sogenannte Gemeindeordnung Mt 18...*, dz. cyt., s. 183; W. Trilling, *Das wahre Israel...*, dz. cyt., s. 112; tenże, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 38–39.

z możliwością nie odnalezienia zbłąkanego. W takim wypadku grozi mu odłączenie się od wspólnoty, a w dalszej konsekwencji utrata życia (por. Mt 18, 14), które w znaczeniu przenośnym oznacza utratę królestwa niebieskiego (Mt 18, 3). Dlatego też przypowieść o zbłąkanej owcy ukazuje „małych” jako członków wspólnoty uczniów Jezusa narażonych na odpadnięcie od tej wspólnoty, a w konsekwencji narażonych na utratę królestwa niebieskiego i wspólnoty z Ojcem Niebieskim (por. Mt 18, 14). Mateusz przekonuje, że „mali” są godni troski i wysiłku duszpasterskiego zmierzającego do ich pełnego włączenia do wspólnoty. Argumentem jest tu nie tylko wola Ojca w Niebie (por. Mt 18, 14), ale i przykład dobrego pasterza, który zostawia 99 owiec dla jednej zbłąkanej (Mt 18, 12). Przez zestawienie jednej owcy, która się zbłąkała, z 99, które się nie zbłąkały została podkreślona wartość i znaczenie „jednego z tych małych”²⁹.

Przykładem dla wspólnoty w dbaniu o dobro „małych” jest pasterz. Nie można jednoznacznie powiedzieć, kto kryje się za obrazem tego pasterza. Pasterz może reprezentować uczniów Jezusa, samego Jezusa, czy też Ojca, który jest w niebie³⁰. Zapał i poświęcenie pasterza szukającego zbłąkanej owcy przypomina wolę Ojca, który nie chce, aby jeden z tych „małych” zaginął (por. Mt 18, 14). Ale uratowanie błąkającego się brata może także nastąpić przez pasterską troskę i działanie członków wspólnoty³¹. Mateusz podkreśla w swoim ujęciu przypowieści o zbłąkanej owcy troskę pasterza, ponieważ ona przedstawia wolę zbawienia przez Ojca Niebieskiego każdego z „małych”. Bóg nie chce, aby ktokolwiek z tych „małych” zaginął i utracił swoje życie, lecz pragnie żeby każdy z nich miał pełnię życia u Ojca w Niebie.

Podsumowując analizę tekstów mówiących o „małych” należy jasno i wyraźnie stwierdzić, że słowo „mali” w użyciu Mateusza oznacza uczniów Jezusa (por. Mt 10, 42). Z pewnością jednak Mateusz nie zawęża znaczenia tego słowa do dzieci, czy też jakiejś formalnej, jasno określonej grupy w gronie uczniów Jezusa. Chodzi tu raczej o bycie dzieckiem uczniów Jezusa, o postawę życiową głoszoną przez Jezusa (por. Mt 18, 3), która dotyczy wszystkich członków wspólnoty, niezależnie od zajmowanej przez nich pozycji społecznej. Należy jednak dodać, że pojęcie „mali” w Ewangelii Mateusza nie jest jednoznaczne, gdyż oprócz postawy pokory i uniżenia zalecanej przez Jezusa, niesie z sobą wątek błędzenia, odejścia od wspólnoty i ewentualnej utraty życia w kró-

²⁹ Por. W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 164; W. Trilling, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 40.

³⁰ Por. H. Goldstein, *ποιμήν*, EWNT, t. III, kol. 302–304.

³¹ Por. W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 157 i 162–163; W. Pesch, *Die sogenannte Gemeindeordnung Mt 18...*, dz. cyt., s. 183; W. Trilling, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 40.

lestwie niebieskim (por. Mt 18, 12-14). Może więc oznaczać zarówno uczniów Jezusa bardzo mocno zakotwiczonych w nauce Jezusa, jak też takich, którzy zagrożeni są odpadnięciem od Jezusa i jego nauki. Należy także podkreślić, że „mali” uczniowie Jezusa są bardzo cenieni przez Jezusa i cieszą się szczególną opieką Boga (por. Mt 18, 10-14). A to z kolei jest zobowiązaniem dla wspólnoty, by szanować i troszczyć się o „małych” (por. Mt 18, 6-10)³².

Taki obraz „małych” w Ewangelii Mateusza różni się bardzo od znaczenia słowa μικρός występującego w grece klasycznej, Septuagincie i tekstach rabinackich. Greckie μικρός posiada bowiem znaczenia:

- a) mały na zewnątrz albo małą wielkość (por. Rdz 19, 20; Pwt 25, 13);
- b) mały odnośnie objętości, miary (por. Rdz 43, 2; Ez 43, 14);
- c) małego znaczenia – odnośnie rzeczy lub osób (por. Iz 36, 9; Za 4, 10);
- d) krótki czas albo młody wiek (por. Rdz 9, 24; 19, 11);
- e) jako dodatek do imion w znaczeniu młody.

Na szczególną uwagę zasługuje w Starym Testamencie mowa ukazująca skromność i pokorę w związku z powołaniem człowieka przez Boga (por. Sdz 6, 15; 1 Sm 9, 21; 15, 17; 1 Krl 3, 7). W tekstach rabinistycznych μικρός oznacza dzieci oraz młodych, niedojrzałych jeszcze ludzi³³. Fakt przyrostu znaczeniowego „małych” w Ewangelii Mateusza można wytłumaczyć jedynie rozwojem teologii Mateusza.

³² Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, t. III, s. 32–33; J. Gnllka, *Das Matthäusevangelium*, t. I, s. 402–404; A. Sand, *Das Gesetz und die Propheten...*, dz. cyt., s. 122; O. Michel, μικρός, TWNT, t. IV², s. 651–653; W. G. Thompson, *Matthew's Advice...*, dz. cyt., s. 164; W. Trilling, *Das wahre Israel...*, dz. cyt., s. 113; tenże, *Hausordnung Gottes...*, dz. cyt., s. 40.

³³ Por. O. Michel, μικρός, TWNT, t. IV, s. 650–652; H. L. Strack P. Billerbeck, *Das Evangelium nach Matthäus erläutert aus Talmud und Midrasch...*, dz. cyt., t. I, s. 591–592.